

ابن مقفع

■ الادب الصغیر و الادب الکبیر
■ تحقیق و دَراسه: د. إنعام فؤاک
■ بیروت، لبنان، الناشر، دارالکتب العربی، ۱۴۲۷ هـ - ۲۰۰۷ م

متولد شد. او زرتشتی و اصلش از فارس و اسم او روزبه و کنیه‌اش ابوعمر بود. قبل از اسلام آوردنش به زندقه متهم شد و ابن خلکان در این زمینه می‌گوید: یحیی بن زیاد حارثی و حماد راویه و ابن مقفع و الب بن حباب با هم دوست بودند و همگی متهم به زندقه شدند و نیز گفته شده هیچ کتاب زندقه‌ای نیست مگر آن که اصل آن از ابن مقفع باشد.^۱

اسلام آوردن

ابن مقفع به دست عیسی بن علی، عموی سفاح و منصور خلیفه عباسی اسلام آورد خود را عبدالله بن مقفع نامید.^۲

خانواده و پدرش

از خانواده‌ی او فقط پدرش شناخته شده است. پدر او شخصی به نام مقفع بود و اسم او دادویه بود. حجاج بن یوسف ثقفی در زمانی که والی عراق و بلاد فارس بود، تصدی خراج فارس را به او سپرد. ولی مقفع برای گرفتن خراج بیشتر به مردم فشار آورد. حجاج او را بازخواست و شکنجه کرد و به خاطر همین شکنجه‌ها دستش برگشت و کج شد به همین دلیل به او مقفع گفته شد. همچنین او به مقفع نیز معروف است چرا که او نوعی زنبیل به نام قفعه می‌ساخته و می‌فروخته است.^۳

اصل و نسب و صفات

ابن مقفع در سایه‌ی حمایت بنی‌اهتم بزرگ شد. بنی‌اهتم اصل فصاحت و بلاغت بودند. و این فصاحت و بلاغت بنی‌اهتم در ابن مقفع تأثیر شگرف و به‌سزایی گذاشت. از جمله صفات او می‌توان به تیزهوشی، وسعت دانش، کرم، جود و مروت او اشاره کرد.^۴

کتاب «الادب الصغیر و الادب الکبیر لابن المقفّع» به تحقیق و پژوهش دکتر إنعام فؤاک از سوی دارالکتب العربی بیروت در سال ۲۰۰۷ میلادی به چاپ رسیده است. این کتاب از آثار ابن مقفع است که مصحح مقدمه‌ای مختصر بر آن نگاشته و ضمن نقل مطالب کتاب، توضیحاتی در پاورقی همان صفحه افزوده است.

نویسنده در مقدمه‌ی کتاب به اهمیت ادبیات در تزکیه و شناخت سرشت انسانی اشاره کرده است. بنا به نظر نویسنده، ابن مقفع در اثر خود بیشتر به نقل مثل و حکمت تکیه دارد. البته او در این دو کتاب در مورد دگرگونی‌های روزگار صحبت به میان آورده و به مسائلی همچون مبارزه با فقر، اقتدا به افراد شایسته و پرهیزگار پرداخته است. بنا به نظر دکتر انعام فؤاک، ابن مقفع اولین کسی بود که حکمت فارسی، هندی و منطق یونانی را وارد ادبیات عربی کرد. وی هم‌چنین اولین کسی بود که به تألیف و ترجمه پرداخت.

ابن مقفع در آثارش نثر عربی را به بالاترین درجه ارتقاء داد. ابن مقفع در این دو کتاب از دو عامل عمده تأثیر پذیرفته است یکی عصری که در آن زندگی کرده است و دیگری هنر نویسندگی آن دوران. به‌واقع کتاب فوق مجموعه‌ای از افکار رایج و حکمت‌های بلیغ است.^۱

نویسنده بعد از ذکر یک مقدمه‌ی دو صفحه‌ای به تولد و هویت و اسلام آوردن، خانواده و پدر ابن مقفع اصل و نسب، علت قتل او و آثار او، روزگار ابن مقفع و سپس به شرح دو اثر او یعنی الادب الصغیر و الادب الکبیر پرداخته و در پایان کتاب منابع مورد استفاده که شامل ۳۱ منبع عربی و ۵ منبع خارجی است، آمده‌اند.

تولد و هویت ابن مقفع

عبدالله بن مقفع به سال (۱۰۶ - ۱۴۲ هـ / ۷۲۴ - ۷۵۹ م) در عراق

قتل او

سفیان والی بصره به دستور خلیفه منصور اقدام به کشتن ابن مقفع کرد. در خصوص علت قتل وی آمده است: عبدالله بن علی عموی منصور به واسطه اقدام خلافی که از وی سر زده بود، به ابن مقفع متوسل شد تا امان نامه‌ای به منصور خلیفه‌ی عباسی بنویسد و جان او را نجات دهد، اما ابن مقفع در این نامه تندروی کرد و جملات توهین آمیزی به خلیفه نوشت. خلیفه نیز دستور قتل وی را صادر کرد. مدائنی نیز روایت قتل ابن مقفع را در تاریخ خود نقل کرده است.^۶

آثار او

کتاب‌های ادبی ابن مقفع زیادند. او از پیشوایان فن کتابت و اولین کسی است در میان مسلمانان که کتاب‌های منطق را ترجمه کرد. وی برای منصور خلیفه‌ی عباسی سه کتاب از آثار ارسطو در زمینه‌ی منطق را ترجمه کرد و نیز کتاب المدخل الی علم المنطق معروف به یساغوجی را. از کتب فارسی نیز کتاب کلیله و دمنه، مزدک و کتاب التاج در سیره‌ی انوشیروان را ترجمه کرده است. کتاب خودای ناهک و نیز کتاب آئین نامه از تألیفات اوست و رسائلی همچون الادب صغیر و الادب الکبیر، رساله الصحابه «الیتمه» و اشعاری در کتاب حماسه از او نقل شده است.^۷

روزگار ابن مقفع

عبدالله ابن مقفع، به روزگار منصور دومین خلیفه‌ی عباسی زندگی می‌کرد. او قبل از این شاهد منازعات بین امویان و عباسیان و تلاش‌های موالی در به قدرت رسانیدن عباسیان بوده است. در دوران خلافت عباسی زبان عربی، زبان سیاست در کلیه‌ی سرزمین‌های اسلامی از آسیای میانه تا شمال آفریقا و بعدها تا اندلس بود. سبب حقیقی عظمت دوران عباسی بیداری فکری مردم بود که آن هم نتیجه‌ی حضور عناصر ایرانی در دستگاه خلافت بود. در طی دوران اول عباسی، زنان از آزادی نسبی برخوردار بودند؛ البته این آزادی فقط مختص زنان طبقه‌ی اشراف نبود، بلکه عامه‌ی زنان جامعه از آن برخوردار بودند. به طوری که با مردم مناظره می‌کردند و مجالس با استعدادهای ادبی و موسیقایی این زنان می‌درخشید و رونق می‌گرفت. در طی این دوران، مترجمین زیادی ظهور یافتند، زیرا منصور توجه ویژه‌ای به علم و دانش و مترجمین داشت. ابن مقفع از نخستین کسانی بود که برای او کتاب المنطق را ترجمه کرد. منصور در طی این دوران، مسلمانان را تشویق به تدوین حدیث، فقه و قرآن می‌کرد. در این روزگار، شاهد ترجمه و طبقه‌بندی علوم هستیم. به‌واقع، عصر عباسی دوران طلایی زندگی سیاسی و ادبی عرب به شمار می‌رود و قابل مقایسه با تاریخ اروپا در قرن ۱۷ میلادی است.^۸

پس از این توضیحات، انعام فوآک کتاب الادب الصغیر ابن مقفع را می‌آورد که مشتمل بر مباحثی همچون، ادب و عقل، اقتدا به افراد صالح، یاد مرگ، انس گرفتن با خردمندان، طبقات مردم، پایه‌های حکومت، قدرت‌های پادشاه و... است و ابن مقفع در ذیل هر یک از مباحث یاد شده توضیحاتی ارائه داده است. سپس کامل کتاب دیگر ابن مقفع یعنی الادب الکبیر درج شده که این کتاب نیز مشتمل بر چندین باب است که عبارتند از: پادشاه و حکومت،

ابن مقفع در آثارش نثر عربی را به بالاترین درجه ارتقاء داد. ابن مقفع در دو کتاب خود از دو عامل عمده تأثیر پذیرفته است یکی عصری که در آن زندگی کرده است و دیگری هنر نویسندگی آن دوران

دوری از مدح و ستایش، دوری از خشم، اعتدال در کلام و سلام، کار سپردن به افراد شایسته، دل‌جویی والی نسبت به زیردستان، هم‌نشینی با سلطان، از خشم سلطان بر حذر باش، نصیحت سلطان، اطاعت از پادشاهان. بنا به نوشته‌ی ابن مقفع پادشاهی شامل سه رکن است پادشاهی دین، پادشاهی دوراندیشی و پادشاهی هوا و هوس. در باب دیگر، یعنی باب دوستان، به موارد ذیل اشاره دارد: بخشش مال و جان به دوستان، عدم آمیزش شوخی با جدی، چگونگی انتخاب دوست، حفظ زبان، چگونگی هم‌نشینی با مردم و دوری از ترس...

مقدمه و شرح مختصری که انعام فوآک در خصوص زندگی عبدالله بن مقفع نگاشته است، خالی از اشکال نیست. مثلاً در مورد محل تولد عبدالله بن مقفع دچار اشتباه شده و محل تولد او را عراق دانسته است در صورتی که محل تولد وی شهر جوریا گور، ناحیه‌ای در فیروزآباد فارس بوده است.^۹ در مورد قتل او نیز چنان به اختصار صحبت کرده که خواننده دچار سردرگمی می‌شود. البته کتاب محاسن زیادی هم دارد. یکی از ویژگی‌های این کتاب این است که نویسنده ضمن آوردن متن کامل کتاب، در پاورقی هر صفحه لغات دشوار را شرح داده و در جاهایی که ابن مقفع به آیه‌ی قرآنی اشاره داشته، نویسنده عین آیه را در پاورقی آورده است.

پی‌نوشت‌ها

۱) الادب الصغیر و الادب الکبیر، تحقیق و دَراشه، د. انعام فوآک، بیروت، لبنان، الناشر، دار الکتب العربی، ۱۴۲۷ هـ - ۲۰۰۷ م، ص ۶-۵.

۲) همان؛ ص ۷.

۳) همان، ص ۸-۷.

۴) همان، ص ۸.

۵) همان؛ ص ۹-۸.

۶) همان، ص ۱۰-۹.

۷) همان؛ ص ۱۰.

۸) همان؛ ۱۳-۱۱.

۹) مأمون بن محیی الدین الجَنان، عبدالله بن المقفع (حیات - آثاره، أدبه)، بیروت، لبنان، دارالکتب العلمیه، الطبعة الاولى، ۱۴۱۴ هـ - ۱۹۹۳ م ص ۲۹؛ عُلی، احمد، ابن المقفع الکتاب و الترجم و المصلح، بیروت - لبنان، دار الفارابی، الطبعة الاولى، ۲۰۰۲. ص ۲۰-۱۹؛ عظیمی، عباسعلی، شرح حال و آثار ابن مقفع، تهران، فرخی، بی تا، ص ۶۶.

